

informal institutions & democracy

lessons from
latin america

Edited by Gretchen Helmke and Steven Levitsky

ปริทรรศน์หนังสือ

Informal institutions & Democracy:
Lessons from Latin America¹

กษมา นรเศรษฐาพันธ์²

หนังสือเรื่อง "สถาบันอย่างไม่เป็นทางการ และประชาธิปไตย: ถอดบทเรียนจากลาตินอเมริกา" (Informal institutions & Democracy: Lessons from Latin America) เป็นการรวบรวมบทความของนักวิชาการสหสาขา มีทั้งนักนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และสังคมวิทยามานุษยวิทยา

ผลงานวิชาการทั้งหมดเกิดขึ้นหลังจากการลงพื้นที่วิจัยปรากฏการณ์ทางสังคมในประเทศแถบลาตินอเมริกา ตั้งแต่ภูมิภาคอเมริกากลางลงไปถึงอเมริกาใต้ ซึ่งเป็นที่ทราบโดยทั่วไปว่ามีวัฒนธรรมและวิถีชีวิตแตกต่างไปจากสังคมตะวันตก กลุ่มที่มีการใช้ภาษาอังกฤษเป็นหลัก อย่างเช่นอเมริกาเหนือและกลุ่มประเทศยุโรปตอนบนซึ่งเป็นกลุ่มสังคมที่ไม่ใช้ภาษาลาตินเป็นฐาน ดังนั้นการศึกษานี้จึงเป็น

¹ Edited by Gretchen Helmke and Steven Levitsky, The Johns Hopkins University Press; Baltimore, 2006.

² อาจารย์ประจำคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

การศึกษากลุ่มประเทศที่ใช้ภาษาสเปนและโปรตุเกส ซึ่งมีความแตกต่างกับสังคมตะวันตกโดยทั่วไป

การศึกษาในที่นี้ เน้นการทำความเข้าใจปมหลังหรือทางรากฐานทางวัฒนธรรมก่อนซึ่งเป็นที่มาของการศึกษา อันมุ่งจะสะท้อนให้เห็นว่า การศึกษาประชาธิปไตย สถาบันต่างๆ ของรัฐนั้น ไม่อาจแยกวิเคราะห์ต่างหากออกมาจากสังคมและวัฒนธรรมที่เป็นฐานของระบบนั้นๆ ได้

หากการออกแบบ และวางระบบการเมืองใดๆ ที่มีจุดมุ่งหมายจะให้เกิดการสลายอุปสรรคขัดขวางประชาธิปไตย แต่ไม่ทำความเข้าใจเครือข่ายกลุ่มผลประโยชน์และความคิดความคาดหวังเดิมๆ ที่มีอยู่ก่อนในสังคม ย่อมไม่อาจบรรลุเป้าหมายได้ ดังนั้นการรวมบทความในหนังสือเล่มนี้จึงเป็นผลผลิตจากการที่นักวิชาการกลุ่มนี้ได้ลงไปทำงานในระดับพื้นที่หลายทีม จากนั้นได้นำเสนอในงานเสวนาวิชาการสองครั้ง พร้อมกับปรับแก้หลังจากการรับการวิพากษ์วิจารณ์แล้ว จึงรวบรวมเรียบเรียงเป็นหนังสือเล่มนี้

การสัมมนาสองครั้งที่เป็นต้นธารของหนังสือเล่มนี้ ครั้งแรก ได้แก่ การสัมมนาเรื่อง"สถาบันอย่างไม่เป็นทางการและการเมืองในโลกกำลังพัฒนา (Informal Institutions and Politics in Developing World) ซึ่งจัดขึ้นที่มหาวิทยาลัยฮาร์เวิร์ด เมื่อปี เดือนเมษายน ค.ศ.2002 ครั้งที่สอง เป็นการสัมมนาเรื่อง " สถาบันอย่างไม่เป็นทางการในลาตินอเมริกา: ทำความเข้าใจกฎแห่งเกมส์" (Informal Institutions and Politics in Latin America: Understanding the Rules of the Game) จัดขึ้นเมื่อปี เดือนเมษายน ค.ศ.2003 ณ สถาบันศึกษาการระหว่างประเทศเคลล็อกก์ แห่ง มหาวิทยาลัยนอร์ธเวสต์ ต่อมาภายหลังได้มีการเรียบเรียงออกมาเป็นหนังสือฉบับนี้ในปี ค.ศ.2006 ด้วยการสนับสนุนของสถาบันจอห์น ฮอปกินส์ แห่งสหรัฐอเมริกา

งานชุดนี้เกิดจากนักวิชาการผู้ได้แรงบันดาลใจจากผลงานและการบรรยายของศาสตราจารย์ กิเยร์โม โอดอนเนล (Professor Guillermo O' Donnell) ซึ่งเป็นผู้บุกเบิกการศึกษาสังคมลาตินอเมริกาเพื่อทำความเข้าใจว่าเหตุใดการเมืองหลังจากผ่านพ้นช่วงการครอบงำโดยทหารและการรัฐประหารมาอย่างยาวนานแล้ว สภาพสังคมการเมืองรวมทั้งการบังคับใช้กฎหมายในโลก ลาตินอเมริกาก็ไม่เป็นอย่างที่นักวิชาการหรือผู้ที่สนใจจากภายนอกคาดหวัง เหตุใดระบอบประชาธิปไตยที่มีการเลือกตั้ง ระบบรัฐสภา ประธานาธิบดี การบังคับใช้กฎหมายสมัยใหม่ และพรรคการเมืองแบบสมัยใหม่ แต่กลับไม่สามารถนำไปสู่การสร้างความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) ได้อย่างเต็มรูปแบบดังที่สังคมตะวันตกส่วนใหญ่คาดคิด

บรรณาธิการของหนังสือฉบับนี้ได้เขียนขมวดปมไว้ในช่วงแรกว่าการพยายามศึกษาสังคมลาตินอเมริกาโดยเน้นไปที่กระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) นั้นอาจจะไม่เพียงพอและล้าสมัยไปแล้ว เพราะได้มองข้ามหรือจงใจปิดตาไม่มองหา "ความจริงทางสังคม" ซึ่งมีอิทธิพลเชื่อมโยงกับสถาบันต่างๆ ที่สถาปนาขึ้น บรรณาธิการยังได้ชี้ให้เห็นความเชื่อมโยงของงานวิจัยและบทความทั้งที่อยู่ในเล่มนี้และเล่มอื่นๆ ให้เห็นว่าปรากฏการณ์ที่เกิดในโลกกำลังพัฒนาโดยเฉพาะประสบการณ์ในโลกลาตินอเมริกาเหล่านั้น มักจะมีสิ่งที่มีมากกว่าสถาบันอย่างเป็นทางการ (Formal Institution) นั่นคือ สถาบันอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Institution) นั่นเอง

สถาบันอย่างเป็นทางการ (Formal Institution) คือ สถาบันหรือความคิดที่เป็นการรับรู้กันโดยทั่วไป (ในโลกตะวันตก) ว่าเป็นองค์ประกอบสำคัญของความเป็นประชาธิปไตย เช่น การเลือกตั้ง ระบบตัวแทน พรรคการเมือง การคาดหวังว่าประธานาธิบดีมาจากการเลือกตั้ง การมีองค์กรใช้อำนาจอธิปไตย

ที่แบ่งแยกกันใช้อำนาจที่มีการถ่วงดุลกัน การมีระบบศาลตุลาการที่เป็นอิสระในการวินิจฉัยคดี และการบังคับใช้กฎหมายของเจ้าหน้าที่รัฐต้องเป็นไปตามกรอบของนิติธรรม เป็นต้น ซึ่งในงานทุกชิ้นสะท้อนให้เห็นว่าในประเทศกลุ่มลาตินอเมริกาต่างๆ ล้วนแล้วแต่มีองค์ประกอบเหล่านี้ในรัฐอย่างครบถ้วน แต่มีการมีเพียงสถาบันอย่างเป็นทางการเท่านั้นหรือสร้างการเมืองการปกครอง งานวิจัยทั้งหลายล้วนชี้ให้เห็นว่า ไม่เป็นเช่นนั้น

สถาบันอย่างไม่เป็นทางการ (Informal Institution) ในแต่ละประเทศจะมีความแตกต่างหลากหลายกันไปตามพื้นฐานที่มาทางประวัติศาสตร์และบริบทที่แวดล้อมอยู่ในแต่ละสังคม อาทิเช่น ระบบอุปถัมภ์ การเล่นพรรคเล่นพวก การมีมุ้งกิ้งเหล่าย่อยๆ อยู่ในพรรคการเมือง การสร้างทายาททางการเมืองแบบเป็นที่รู้จักและอยู่ในโอวาท การตกลงของพรรคที่เป็นคู่แข่งกันเพื่อ รับประกันว่าหลังการเลือกตั้งจะมีการจัดสรรผลประโยชน์และตำแหน่งกันโดยไม่มีการขัดขวาง การรับรองผลเลือกตั้ง ตลอดจนถึงการสถาปนาความคิดเรื่องการส่งเสริมการลอบสังหารบุคคลที่มีการสงสัยว่าเป็นผู้มีอิทธิพล หรือคุกคามรัฐ โดยเจ้าหน้าที่ตำรวจซึ่งไม่ต้องรับผิดชอบการกระทำมาตการดังกล่าวแต่อย่างใด หากมีผู้ที่ริเริ่มการสืบสวนหาข้อเท็จจริงจากการวิสามัญฆาตกรรมเหล่านั้นก็ต้องเผชิญอันตราย ที่มาจากวิธีการนอกกฎหมายแต่กลับเป็นที่ยอมรับได้ เนื่องจากมีการส่งสัญญาณจากผู้บังคับบัญชาและนักการเมืองระดับสูง กระบวนการของสถาบันไม่เป็นทางการนี้ทำให้เกิดปัญหาความไร้นิติธรรมในระบบกฎหมายและการไร้ธรรมาภิบาลในทางการเมืองอย่างเรื้อรัง

อย่างไรก็ต้องเข้าใจก่อนว่ามีความแตกต่างกันระหว่างสถาบันอย่างไม่เป็นทางการ กับ การกระทำทั่วไปที่ไม่เป็นทางการ โดยที่งานชุดนี้พยายามสร้างขอบเขตในการวิเคราะห์ว่า หากไม่กระทำการตามรูปแบบหรือทิศทางที่สถาบัน

อย่างไม่เป็นทางการนั้นชี้หน้า ซึ่งเป็นสิ่งที่ถูกสถาปนาและมีความคิดความเชื่อความคาดหวังอยู่ในสังคมว่าทุกอย่างต้องดำเนินไปตามนั้น ย่อมคาดเดาได้ว่า "จะต้องเกิดผลร้าย" ขึ้นอย่างแน่นอน เช่น เป็นทายาททางการเมืองแต่ก่อคดีญญ ก็จะถูกการถูกเบียดขับออกจากตำแหน่ง การเป็นกลุ่มทุนที่ไปสนับสนุนพรรคอื่น ก็จะต้องมีการตัดหนทางทำกิน การตกลงรวมกลุ่มแล้วแต่กลับหักหลังในการเลือกตั้ง ก็จะไม่มีการแบ่งสรรประโยชน์ให้ หรือถึงกรณีทีใครจะลุกขึ้นมาเรียกร้องสิทธิให้กับคนที่ถูกวิสามัญฆาตกรรมหรือลอบสังหารก็จะ มีโอกาสที่จะถูกข่มขู่คุกคามทำร้าย หรือลอบสังหาร ซึ่งผลร้ายเหล่านี้เป็นไม่ได้เป็นการบังคับบนฐานของกฎหมาย หากแต่ได้ผลในทางปฏิบัติจริง

แต่อย่างไรก็ตามสถาบันอย่างไม่เป็นทางการนั้น มิได้มีแต่ลักษณะที่เป็นภัยและทำลายกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตย หรือการรักษาธรรมาภิบาลหรือนิติรัฐ นิติธรรม ไปเสียทั้งหมด ยังสถาบันไม่เป็นทางการจำนวนมากที่เอื้อให้ภาวะชะงักงันทางการเมืองสามารถดำเนินต่อไปได้ เช่น การตกลงกันเพื่อลดความรุนแรงหลังการเลือกตั้งที่ แพ้ชนะกับแบบเฉียดฉิว หรือ การเข้าไปอุดช่องว่างของภาวะไร้ประสิทธิภาพประสิทธิผลของกระบวนการยุติธรรม เช่น ระบบกฎหมายท้องถิ่นที่สามารถจัดการความขัดแย้งในระดับพื้นที่ทางไกลได้ หากรัฐเลือกรักษาหรือส่งเสริมสถาบันไม่เป็นทางการในหลายกรณี ก็จะทำให้รัฐนั้นมีเครื่องมือที่หลากหลายในการรองรับปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้ และในหลายกรณีก็ชี้ให้เห็นว่าการเลือกกำจัดสถาบันไม่เป็นทางการที่มีหน้าที่บางอย่างทิ้งเสียแล้วแทนที่ด้วยสถาบันอย่างเป็นทางการของรัฐที่ไม่มีประสิทธิภาพ กลับจะทำลายความเชื่อถือต่อกฎหมาย และทำลายวิถีชีวิตของคนในชุมชนนั้นไป

บทแรกเป็นการเกริ่นนำขนาดยาว บรรณาธิการทั้งสองได้สะท้อนแก่นสำคัญของเรื่อง คือ การนำกฎหมายและระบบรัฐสภา ศาล รัฐบาล พรรคการเมือง

แบบสมัยใหม่ และเป็นทางการ (Formal Institution) เข้ามาเพื่อสร้างความ เป็นประชาธิปไตย (Democratization) นั้นจำเป็นต้องศึกษาวัฒนธรรม ความสัมพันธ์ กลุ่มอำนาจ และการดำรงอยู่ของกฎหมายท้องถิ่น อย่างไม่เป็นทางการ (Informal Institution) ซึ่งได้มีการอ้างอิงถึงงานเรื่อง "Paraconstitutional" (Riggs: 1988) ที่สะท้อนไปในทิศทางที่ใกล้เคียงกันว่าในสังคมต่างๆ นั้น ย่อมมีสิ่งที่กำหนดความสัมพันธ์เชิงอำนาจในสังคมแต่ไม่ได้เขียนขึ้นเป็นลายลักษณ์อักษร หรือสถาปนาขึ้น เป็นสถาบันที่มีกฎหมายรับรองอย่างชัดแจ้ง (ซึ่งมีลักษณะคล้ายคลึงกันกับ "รัฐธรรมนูญฉบับวัฒนธรรม" (นิธิ: 2535) ที่สะท้อนให้เห็นถึงวัฒนธรรมทางการเมืองไทยที่เป็นเสมือน รัฐธรรมนูญตัวจริงซ่อนอยู่หลังกฎหมายรัฐธรรมนูญ ฉบับที่เขียนเป็นลายลักษณ์อักษร และมีผลจริงโดยคนในสังคมคาดหวังให้เป็น หากไม่เป็นดังหวังก็จะมีผลความขัดแย้งตามมาได้ - ผู้ปริทรรศน์)

บรรณาธิการทั้งสองได้สร้างแบบจำลองประกอบความเข้าใจโดยได้ชี้ให้เห็นรูปแบบที่อาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงเมื่อสถาบันอย่างเป็นทางการปะทะกับสถาบันอย่างไม่เป็นทางการได้ 4 แบบใหญ่ๆ คือ

1) อุดช่องว่างกันและกัน (Complementary) กล่าวคือ หากในสภาวะการณ์ใดที่สถาบันเป็นทางการทำงานไม่ได้ก็จะมีสถาบันอย่างไม่เป็นทางการมาอุดช่องว่างให้ เพื่อให้สถาบันอย่างเป็นทางการนั้นสามารถดำรงอยู่ต่อไป เช่น กรณีรัฐยอมรับพหุนิยมทางกฎหมายก็จะมีกฎหมายท้องถิ่นที่เข้ามารองรับคดีต่างๆ ที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกลไร้กลไกทางการของรัฐ ทำให้สังคมนั้นยังเชื่อในระบบกฎหมาย และปฏิบัติตามครรลองและยังมีความเคารพกฎหมายต่อไป

2) ส่งเสริมสนับสนุนกัน (Accommodation) กล่าวคือ หากสถาบันอย่างไม่เป็นทางการ ไม่ขัดแย้งกับสถาบันเป็นทางการก็จะช่วยหนุนเสริมกันทั้งในที่ลับ

และที่แจ้ง เช่น การส่งเสริมนักการเมืองในเขตยากจนให้เข้าถึงทรัพยากรงบประมาณหรือดำรงตำแหน่งสำคัญ เพราะได้มีการตกลงกันไว้ล่วงหน้าว่า กลุ่ม มั่งนั้น จะแลกคะแนนเสียงสนับสนุนให้กันและกัน เนื่องจากกลุ่มตนได้เข้าไปดูแลในชุมชนแร้นแค้นนั้นมาอย่างต่อเนื่อง

3) แข่งขันแย่งชิงกัน (Competition) กล่าวคือ สถาบันเป็นทางการและสถาบันไม่เป็นทางการทำหน้าที่ในกิจกรรมคล้ายๆ กันและมีเป้าหมายใกล้เคียงกัน ทำให้คนที่อยู่ในสถาบันทั้งสองพยายามประชันขันแข่งกันโดยใช้กลไกของสถาบันทั้งสองคร่อมสลับไปมา จนทำให้สถาบันเป็นทางการโดนเสียดทานจากปัญหาการแข่งขันนี้ เช่น การวิสามัญฆาตกรรมของตำรวจในบราซิลเกิดขึ้นและเป็นที่ยอมรับเพราะระบบและกระบวนการยุติธรรมไม่สามารถที่จะเอาผิดผู้มีอิทธิพลในสังคมได้ แต่การวิสามัญนั้นเองกลับเป็นภัยต่อสังคมเองในแง่ที่ทำให้เกิดการใช้อำนาจตามอำเภอใจไม่สามารถประกันได้ว่าคนที่ตายเป็นคนผิดจริง สถาบันทางการก็จะสูญเสียความเชื่อมั่นมากขึ้นไปอีก

4) แทนที่กันไปเลย (Substitution) กล่าวคือ หากสถาบันอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ไม่สามารถขับเคลื่อนความต้องการของกลุ่มคนในสังคมให้ไปถึงเป้าหมายที่ต้องการได้ ก็อาจมีการละทิ้งไปใช้อีกสถาบันหนึ่ง หรือ สถาบันอย่างเป็นทางการถูกสถาปนาขึ้นมาทับและให้สถาบันอย่างไม่เป็นทางการสิ้นผลไป เช่น กรณีการยกเลิกกฎหมายท้องถิ่นเพื่อนำกระบวนการยุติธรรมตามกฎหมายสมัยใหม่มาแทน หรือในกรณีการควบคุมและจัดการการทุจริตในช่วงหลังการเลือกตั้งจะไม่ถูกนำมาใช้ หากมีการทำตามสัญญาเรื่องการแบ่งผลประโยชน์เป็นไปตามที่ตกลงกันไว้ล่วงหน้าก่อนการเลือกตั้ง

บทความนอกเหนือจากบทบรรณาธิการเป็นการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งที่แหลมคมระหว่างสถาบันที่เป็นทางการกับสถาบันไม่เป็นทางการที่เกิดขึ้นในสังคมลาตินอเมริกาในรูปแบบที่หลากหลาย ความขัดแย้งที่เกิดขึ้นมีทั้งที่ดำเนินไปด้วยกัน "ขบเหลี่ยม" (Over Lapse) กัน จนถึงความขัดแย้งในระดับที่เป็นการปะทะกันให้พังทลายกันไปข้างหนึ่ง บทความทั้งหมดประกอบด้วย 4 ส่วน และมี 12 บทความด้วยกัน

ส่วนแรกเป็นการศึกษาที่เน้นการเมืองอย่างไม่เป็นทางการในความสัมพันธ์ระหว่างฝ่ายบริหารกับนิติบัญญัติ ซึ่งประกอบด้วย 3 บทความ บทความแรก (1) ได้สะท้อนประสบการณ์ของการเมืองในชิลีหลังระบอบพิโนเชต์ ซึ่งพลังทางของสถาบันไม่เป็นทางการ 3 ชุดได้มีบทบาทในการช่วยส่งเสริมสนับสนุนสถาบันทางการเมืองทางการเมืองในชิลีให้สามารถดำเนินกระบวนการเคลื่อนไหวไปสู่ประชาธิปไตยได้

บทความที่สอง (2) เป็นการศึกษาเปรียบเทียบการเลือกตั้งในสองมลรัฐของบราซิล เพื่อแสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของระบบกลุ่ม กัก เหล่า นั้นได้ส่งผลต่อการเลือกตั้งสมาชิกรัฐสภาอย่างไร และมีการดึงดูดให้ปรับเปลี่ยนไปสู่สถาบันอย่างเป็นทางการมากขึ้นอย่างไร บทความสุดท้าย (3) นำเรื่อง "แนวร่วมไร้ตัวตน" ของกลุ่มการเมืองในการเลือกตั้งเอกวาดอร์ ซึ่งมีส่วนส่งเสริมสนับสนุนการเลือกตั้งให้มีเสถียรภาพ และแสดงให้เห็นว่าการเล่นพรรคเล่นพวกล่วงหน้าแบบยืดยาวกันนั้นอาจทำให้กลุ่มการเมืองที่ไม่เป็นที่นิยมมากขึ้นมาครอบครองอำนาจได้เช่นกัน

ส่วนที่ 2 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันอย่างไม่เป็นทางการกับการเมืองเรื่องเลือกตั้ง ประกอบด้วย 3 บทความ ได้แก่ บทความแรก (4) เป็นการศึกษาในเรื่องการรณรงค์หาเสียงกับการสร้างข้อตกลงสนับสนุนทางการเงิน

กับกลุ่มทุนหนุนหลังลับๆ โดยการศึกษาได้ชี้ให้เห็นว่าการมีสายสัมพันธ์และระบบเครือญาติมีผลทำให้มีประสิทธิภาพบังคับตามสัญญาในการเลือกตั้งได้มากขึ้นในบราซิล

บทความที่สอง (5) เป็นการศึกษาที่ทำให้เห็นถึงพลังของระบบแลกเปลี่ยนแบบ "ยืดยาวกัน" ที่เกิดขึ้นในกลุ่ม มั่ง ของบรรดาสมาชิกนิติบัญญัติ จนทำให้เกิดการผลักดันร่างกฎหมายที่ได้เป็นประโยชน์กับพื้นที่ท้องถิ่นของเหล่าสมาชิกจากพื้นที่เหล่านั้น ซึ่งผลประโยชน์ต่อท้องถิ่นไม่ได้เกิดขึ้นจากสถาบันที่เป็นทางการ หากแต่ได้มาจากการแลกเปลี่ยนระหว่างมั่ง/กลุ่ม ในประเทศฮอนดูรัส

บทความที่สาม (6) เป็นการศึกษาที่แสดงให้เห็นว่า ผลงานในอดีตของเหล่าผู้ลงรับสมัครเลือกตั้งในเขตหนึ่งของประเทศอาร์เจนตินา มีผลต่อผู้ลงคะแนนเสียงมากกว่าภาพลักษณ์และบุคลิกของผู้ลงสมัคร เนื่องจากผลงานในอดีตจะเป็นหลักประกันว่าใครจะทำอะไรและหากไม่ทำตามที่ทำเสี่ยงจะมีการกดดันให้รับผิดชอบหากไม่ทำตามที่ได้เสนอไว้ล่วงหน้า

ส่วนที่ 3 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันไม่เป็นทางการกับการเมืองเรื่องพรรคการเมือง อันประกอบไปด้วย 3 บทความ บทความแรก (บทความที่ 7) เป็นการศึกษาการสืบทอดทายาททางการเมืองในเม็กซิโก ซึ่งมีการวางตัวผู้ที่จะมาเป็นประธานาธิบดีคนต่อไป โดยมีการควบคุมทายาทมิให้ทำลายระบบนี้และรักษาระบบนี้สืบไปด้วยวิธีการที่หลากหลาย แต่ในช่วงปลายยุค 1990 ก็ล่มสลายไปเพราะการแข่งขันทางการเมืองสูงเกินไป บทความต่อมา (บทความที่ 8) เป็นการศึกษาแบบของการรับประกันผลการเลือกตั้งของคู่แข่งที่มีความสูงลิ้นในประเทศชิลี ซึ่งจะมีการวางระบบความสัมพันธ์มิให้ทำหั่นกันจนรุนแรงเกินไปโดยจะตกลงหรือเป็นที่รู้กันว่าหลังผลการเลือกตั้ง

ที่ฝ่ายไหน ชนะก็จะชักชวนอีกฝ่ายเข้ามาดำรงตำแหน่งถัดมา แต่ว่าคู่แข่งนั้นต้องรู้ได้คู่คี่เท่ากันจึงจะได้รางวัลในบั้นปลาย

ในส่วนที่สามนี้ มีความน่าสนใจอย่างยิ่งเป็นบทความที่ 9 เป็นการศึกษาเชิงเปรียบเทียบและได้สำรวจประสบการณ์ของประเทศอาร์เจนตินาในยุคเปเรอง และพรรคโรลิสต้าแห่งเอกวาดอร์ ในยุคที่พรรคการเมืองอ่อนแอ โครงสร้างและกิจกรรมพรรคการเมืองไม่เป็นระบบ ซึ่งพบว่าได้มีการทำกิจกรรมทางการเมืองแอบแฝงไปในชีวิตประจำวันและกิจกรรมทางสังคมไว้อย่างกลมกลืนและลึนไหล ใน 9 กิจกรรมและการดำเนินงานอย่างไม่เป็นทางการของพรรค โดยหนึ่งในนั้นมีกิจกรรมเกี่ยวกับหมกรรรมกีฬาฟุตบอลอยู่ด้วย

ส่วนที่ 4 เป็นการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถาบันตุลาการอย่างไม่เป็นทางการกับนิติธรรม โดยมีบทความที่น่าสนใจได้แก่ บทความแรก (10) ศึกษาวิจัยเชิงประจักษ์ที่พบหลักฐานและรูปแบบการลอบสังหาร และวิสามัญฆาตกรรมในประเทศอาร์เจนตินา และบราซิล โดยพบว่ามีย่อยรอยของการลอบสังหารต่อความรุนแรง และพยายามปิดปากผู้ที่พินัยพินัยหาคะเช็บด้วยอำนาจที่ทำให้ทุกคนรู้สึกได้ว่าหากจะพิสูจน์ความถูกผิดก็ต้องพบกับอันตราย

บทความถัดมา (บทความที่ 11) เป็นการศึกษาวิธีการตกลงกันล่วงหน้าของกลุ่มการเมืองทั้งหลายที่หมายจะชนะเลือกตั้ง แต่เมื่อผลออกมาไม่เป็นดังหวัง อาจมีการพยายามขัดขวางขัดขวางด้วยการฟ้องศาลให้ไม่รับรองผลเลือกตั้ง จึงต้องหยุดยั้งไว้ด้วยการจัดสรรผลประโยชน์ให้ลงตัวไว้ใครจะได้เข้าสู่ตำแหน่งอะไร ถือครองผลประโยชน์มากแค่ไหน เพื่อไม่ให้มีการล้มผลการเลือกตั้งด้วยคำพิพากษา

บทความสุดท้าย (บทความที่ 12) ได้ศึกษาวิจัยระบบกฎหมายท้องถิ่นของโบลิเวียและเปรูที่อยู่คู่กับชุมชนเพื่อจัดการความขัดแย้งในพื้นที่ห่างไกล

ความสามารถของรัฐในการเข้ามาจัดอำนาจความยุติธรรมด้วยกฎหมายสมัยใหม่ ทั้งยังแสดงให้เห็นวิวัฒนาการ และการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น และชี้ให้เห็นผลกระทบเมื่อรัฐพยายามผลักดันระบบกฎหมายสมัยใหม่ให้มามีผลแทนกฎหมายท้องถิ่นจนล้นไป โดย ชี้ให้เห็นว่า หากกฎหมายสมัยใหม่เข้ามาแทนที่แล้วไม่มีประสิทธิภาพ ก็อาจนำไปสู่การไร้ชื่อแปเพราะประชาชนไม่ยอมรับผลของกฎหมาย (สมัยใหม่) ที่ยุติธรรมและขณะเดียวกัน ก็ไม่มีกฎหมายอื่นใด(กฎหมายท้องถิ่น)เหลือให้ยึดถือปฏิบัติอีกต่อไป

ความน่าสนใจของหนังสือรวมบทความฉบับนี้นอกจากเนื้อหาการศึกษา ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น วิธีการทำวิจัยของผู้เขียนบทความทั้ง 12 เรื่องเป็นจุดเด่นอย่างยิ่ง เพราะได้เลือกวิธีแสวงหาความรู้เพื่อการเข้าถึงความจริงอย่างหลากหลาย และยังออกแบบวิธีการศึกษาวิจัยอันเป็นประโยชน์ต่อนักวิจัย และ นักศึกษากฎหมาย เป็นอย่างมาก การทำวิจัยทั้งหมดไม่ได้อยู่ในกรอบการทำวิจัยเชิงพรรณนาบรรยายที่ใช้เพียงเอกสารทางกฎหมาย เช่น กฎหมาย คำพิพากษา คำวินิจฉัยมาเป็นหลักฐานในการวิเคราะห์วิจัย แต่ได้อาศัยวิธีการวิจัยเพื่อให้ได้ข้อเท็จจริงเชิงประจักษ์ อาทิ วิธีการใช้ข้อมูลทางสถิติในการเปรียบเทียบผลการเลือกตั้งกับการเปลี่ยนแปลงวิธีการเลือกตั้งและให้ผลตอบแทนในพื้นที่หรือเวลาที่แตกต่างกันซึ่งเป็นระเบียบวิธีวิจัยเชิงปริมาณที่มีผลการศึกษชัดเจนหรือการใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ บนวิธีการที่หลากหลายให้เหมาะกับลักษณะงาน เช่น การสัมภาษณ์เจาะในข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องจริงในที่ลับ การจัดกลุ่มเป้าหมายในการสัมภาษณ์สัมภาษณ์ในเรื่องที่เป็นผลกระทบร่วมกันของชุมชน หรือการแฝงตัวเข้าไปสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในกรณีที่เกี่ยวข้องภัยก็มี ซึ่งสิ่งนี้มีค่าต่อนักกฎหมายที่มีความเชี่ยวชาญ ในการใช้เครื่องมือวิจัยสังคมน้อยมากหากเทียบกับนักศึกษารากฐานการทางสังคมในสาขาอื่น

บทสรุปของบรรณาธิการทั้งสองทำให้มองเห็นภาพรวมของการศึกษาทั้งหมดและได้ให้ข้อสังเกตว่า เนื่องจากเมื่อครั้งนำระบอบประชาธิปไตยเข้ามา (Democracy Regime) หรือเมื่อมีขบวนการเรียกร้องประชาธิปไตยทั้งหลายเกิดขึ้นในสังคม และมีปรากฏการณ์ที่หยุดยั้งขัดขวางประชาธิปไตยที่ชัดเจน ได้แก่ ระบอบเผด็จการทหาร และสงครามกลางเมือง หรือสงครามเย็นแล้ว ข้อเสนอที่สำคัญที่สุดของกระบวนการสร้างความเป็นประชาธิปไตย (Democratization) ก็จะต้องใช้ความพิถีพิถันในการทำความเข้าใจรากฐานทางวัฒนธรรมของแต่ละพื้นที่ ประชาธิปไตยไม่สามารถลอกเลียนแบบประเทศอื่น ในลักษณะยกมาสวมสำเร็จรูป หากแต่ต้องทำการศึกษาลำรว่ามิใช่สถาบันอย่างมิใช่เป็นทางการใดบ้างที่ต้อง - เก็บรักษาไว้ - ส่งเสริมเพิ่มเติม - ค่อยๆ ลดพลัง หรือ - กำจัดทิ้ง กระบวนการศึกษาเข้าเพื่อทำในลักษณะใดลักษณะหนึ่งนี้ ก็เพื่อที่จะทำให้เป็นพลังในการสร้างประชาธิปไตยให้สอดคล้องกับความเป็นมาทางประวัติศาสตร์และบริบทเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมการเมืองนั้น

การสำรวจและเสนอให้จัดการกับสถาบันมิใช่เป็นทางการอย่างรอบด้าน แทนที่จะเสนอให้มีการแก้ไขกฎหมายหรือจัดตั้งสถาบันเป็นทางการที่อื่นๆ จึงน่าจะเป็นทางเลือกที่ "ดีดรกถอนโคน" อุปสรรคประชาธิปไตยได้ดีกว่า และทำให้ความขัดแย้งทางสังคมไม่รุนแรงแหลมคมดังที่เป็นในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลาย

ในบทส่งท้ายซึ่งศาสตราจารย์กิลเบิร์ต โอตอนเนล ได้เสนอประเด็นเพื่อที่จะนำไปสู่การศึกษาสถาบันอย่างมิใช่เป็นทางการในโลกกำลังพัฒนาส่วนอื่นๆ ของโลกนั้น เขาได้ชี้ให้เห็นว่าการศึกษาเพียงเพื่อให้รู้ว่าในสังคมนั้นๆ มีสถาบันอย่างมิใช่เป็นทางการอยู่อย่างไร มีผลกระทบหรือความสัมพันธ์กับ สถาบันอย่างเป็นทางการอย่างไรนั้นอาจจะไม่เพียงพอ และมิใช่ประโยชน์มากนัก แต่การศึกษาเพื่อให้เห็นว่าผู้เล่นและกลุ่มต่างๆ ในสังคมนั้น ใช้สถาบันอย่าง

มิใช่เป็นทางการในการบรรลุเป้าหมายของตนทั้งในที่ลับหรือที่แจ้ง และยังใช้สถาบันอย่างมิใช่เป็นทางการในการก้าวเข้าไปมีอำนาจในสถาบันอย่างเป็นทางการต่างหากที่จะช่วยให้เราเข้าใจสังคมนั้นๆ และอาจนำมาปรับใช้เป็นกลยุทธ์ในการต่อสู้ต่อรองแย่งชิงอำนาจได้

หนังสือรวมบทความชุดนี้จึงมีคุณประโยชน์และควรค่าในการศึกษาเพื่อสร้างฐานการทำความเข้าใจสังคมไทย ซึ่งเป็นที่ทราบกันดีว่ามีสถาบันมิใช่เป็นทางการที่ก่อให้เกิดปัญหาของเรื่องการเมืองและกฎหมาย ดุจดั่งปัญหาที่เกิดขึ้นในประเทศกำลังพัฒนาอื่น เพียงแต่การศึกษาในประเด็นเหล่านี้มีลักษณะที่หลบมุมและไม่มีการทำนักโดยเฉพาะในวงการนิติศาสตร์ไทย อาจจะเป็นเพราะรัฐไทยสมัยใหม่ถือกำเนิดจากการสร้างรัฐอธิปไตยในรูปแบบนิติรัฐอย่างตะวันตกโดยขาดการสำรวจอย่างถี่ถ้วนถึงผลกระทบและความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นในสังคมไทยแต่ละยุคแต่ละสมัย เพราะการนำเข้ระบบกฎหมายและสถาบันอย่างเป็นทางการของตะวันตกเข้ามาใช้โดยไม่ปรับให้เข้ากับสถาบันอย่างมิใช่เป็นทางการของแต่ละสังคมย่อมส่งผลในทางปฏิบัติอย่างที่ไม่อาจคาดเดาได้ล่วงหน้า หน้าที่ของนักวิชาการจึงต้องทำการทบทวนมิติความสัมพันธ์เชิงอำนาจที่สลับซับซ้อนเช่นนี้อยู่เสมอ

หากปราศจากการศึกษาวิจัยที่ทำให้เข้าใจความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนเช่นนี้ ก็จะทำให้ความพยายามยกเอาระบบกฎหมายและสถาบันอย่างเป็นทางการแบบประชาธิปไตย ต้องเผชิญกับการแข่งขันและแทนที่โดยระบบที่แฝงฝังอยู่ก่อนหน้านี้โดยอาศัยอำนาจและเครือข่ายของชนชั้นนำในสังคมนั้น ทำให้เป้าหมายการสร้างสังคมประชาธิปไตย ที่ประชาชนทุกคนมีสิทธิเสรีภาพอย่างเสมอภาคกันนั้น ไม่อาจเป็นจริงได้โดยง่าย

ในทางกลับกันหากพยายามฝืนยักระบบกฎหมายสมัยใหม่ และสถาบันเป็นทางการทั้งหลายโดยไม่คำนึงถึงสถาบันอย่างไม่เป็นทางการเดิมที่มีส่วนช่วยรองรับและแก้ไข้ปัญหาของคนยากไร้ ไม่มีที่พึ่ง ด้อยโอกาสในการเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมทั้งเสียทั้งหมด ก็อาจเป็นความรู้เท่าไม่ถึงการณ์ที่ได้ทำลายสถาบันไม่เป็นทางการซึ่งเป็นพื้นที่หายใจของคนตัวเล็กๆ ไปเสียหมดสิ้น

หนังสือรวมบทความฉบับนี้จึงให้ข้อพึงระวังกับผู้ที่ศึกษาปรากฏทางสังคมว่า ความไร้เดียงสา หรือ จงใจปิดตา ไม่มองให้เห็นถึง "ความจริงทางสังคม" นั้นทำให้ความเข้าใจต่อสังคม และความสามารถในการแสวงหายุทธวิธีในการเพิ่มอำนาจให้กับประชาชน ตีบตันและไม่อาจไปถึงฝั่งฝันของสังคมประชาธิปไตย

วารสารนิติสังคมศาสตร์

หลักเกณฑ์ในการส่งตีพิมพ์ต้นฉบับวารสารนิติสังคมศาสตร์

1. ต้นฉบับที่ผู้เขียนส่งมาเพื่อการพิจารณาจะต้องไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดวารสารหนึ่งมาก่อน (หากบทความของผู้เขียนอยู่ระหว่างการเสนอขอตีพิมพ์ในวารสารอื่น กรุณาแจ้งให้ทางกองบรรณาธิการของวารสารนิติสังคมศาสตร์ทราบด้วย)
2. เนื้อหาในต้นฉบับควรเป็นงานที่ผู้เขียนลงเคราะห์ขึ้นเอง โดยไม่ได้ลอกเลียนหรือดัดทอนมาจากผลงานของผู้อื่น โดยไม่ได้รับอนุญาตหรือปราศจากการอ้างอิงที่เหมาะสม
3. ผู้เขียนต้องเขียนต้นฉบับตามรูปแบบข้อกำหนดในระเบียบการส่งต้นฉบับ
4. ให้มีบทคัดย่อภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ไม่เกิน 100 คำ
5. ผู้เขียนควรแก้ไขความถูกต้องของเรื่องที่ส่งมาตีพิมพ์ ตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review)
6. หลังจากผู้เขียนได้แก้ไขเรื่องแล้ว กองบรรณาธิการจะดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องอีกครั้งหนึ่ง

ติดต่อสอบถาม/ส่งต้นฉบับได้ที่

E-mail : lawcmu.research@hotmail.com

ถึง กองบรรณาธิการวารสารนิติสังคมศาสตร์